

1.17. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ МЕХАНІКІВ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING THE CREATIVE POTENTIAL OF FUTURE SHIP'S MECHANICS

Володимир Овчарук

аспірант
Інституту професійної освіти
НАПН України,

<https://orcid.org/0009-0003-0777-6012>
ovcharukvova73@gmail.com

Volodymyr Ovcharuk

Postgraduate student of the
Institute of Vocational Education of the
NAES of Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0003-0777-6012>
ovcharukvova73@gmail.com

Розглядаються педагогічні умови розвитку творчого потенціалу майбутніх суднових механіків у процесі фахової підготовки. Розкрито сутність педагогічних умов у освітньому процесі закладу фахової передвищої освіти морського профілю та їхній вплив на розвиток творчого потенціалу майбутніх суднових механіків.

The subsection considers the pedagogical conditions for the development of the creative potential of future ship mechanics in the process of professional training. The essence of pedagogical conditions in the educational process of a maritime professional higher education institution and their influence on the development of future ship mechanics' creative potential is revealed.

Ключові слова: творчий потенціал; майбутні суднові механіки; чинники; педагогічні умови; фахова передвища освіта.

Keywords: creative potential; future ship mechanics; factors; pedagogical conditions; vocational higher education.

В умовах повоєнного відновлення України творчий потенціал майбутніх фахівців займає визначальну роль у становленні конкурентоспроможності держави, у забезпеченні її сталого розвитку.²⁸⁷ Ідеї та інновації таких спеціалістів визначатимуть напрям розвитку, сприяючи створенню багатогранного та прогресивного суспільства. Процес розвитку творчого потенціалу студентів за умов професійної підготовки у закладі освіти викликає науковий інтерес та увагу багатьох науковців, якими доведено, що рушійними силами розвитку є як внутрішні закономірності існування, так і зовнішні чинники актуалізації. У зв'язку з цим необхідно розглянути чинники, за яких процес розвитку творчого потенціалу студентів у закладах фахової передвищої освіти морського профілю буде ефективним.

²⁸⁷ Гнатишин, І. Л. (2015). Творчий потенціал студентів як важливий чинник суспільного прогресу держави. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*, 11, 18–24. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vldubzh_2015_11_5

Аналіз педагогічних умов, що сприяють досягненню необхідного рівня розвитку творчого потенціалу різних фахівців, був предметом наукових розвідок вітчизняних вчених. Зокрема, означені питання в контексті підготовки майбутніх менеджерів досліджував Ю. Дзекун,²⁸⁸ автомеханіків – В. Годун,²⁸⁹ агроінженерів – О. Тітова²⁹⁰ та інші.

Так як предметом дослідження є розвиток творчого потенціалу майбутніх суднових механіків, підготовка яких відбувається у морських закладах фахової передвищої освіти, певний інтерес становлять роботи присвячені дослідженню педагогічних умов організації освітнього процесу в означених закладах освіти, обґрунтовані в роботах С. Волошинова,²⁹¹ С. Глікман,²⁹² О. Дендеренка,²⁹³ О. Дімоглової,²⁹⁴ У. Ляшенко²⁹⁵ та інших.

У педагогічних дослідженнях існують різні точки зору на тлумачення поняття «педагогічні умови». Оскільки «... обґрунтування будь-якого поняття необхідно розпочинати з виокремлення та з'ясування сутності його родового або родових понять, які значною мірою впливають на трактування досліджуваної дійсності та поняття, яке її визначає»,²⁹⁶ вважаємо доцільним визначитися із суттю поняття «педагогічна умова розвитку творчого потенціалу майбутніх суднових механіків».

Суть поняття «умова» у довідковій літературі тлумачиться по-різному. Філософський енциклопедичний словник так характеризує це

²⁸⁸ Дзекун, Ю. О. (2021). *Розвиток творчого потенціалу майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки у вищому економічному навчальному закладі*. (Дис. канд. пед. наук). Полтавський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка, Полтава.

²⁸⁹ Годун, В.П. (2021). *Розвиток творчого потенціалу майбутніх автомеханіків у коледжах*. (Дис. канд. пед. наук (доктор філософії)). Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, Київ.

²⁹⁰ Тітова, О. А. (2019). *Педагогічна система розвитку творчого потенціалу майбутніх інженерів у аграрних університетах: теоретичне обґрунтування та методичне забезпечення*: монографія. ФОП Однорог ТВ

²⁹¹ Волошинов, С. А. (2020). *Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх морських фахівців засобами інформаційно-технологічного освітнього середовища*. (Дис. д-ра. пед. наук). Хмельницький.

²⁹² Глікман, С. В. (2018). *Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки*. (Дис. канд. пед. наук). Бердянськ.

²⁹³ Дендеренко, О. О. (2018). *Формування професійної компетентності майбутніх суднових механіків у процесі інтеграції природничих і загально технічних дисциплін* [дис. канд. пед. наук]. Херсонський державний університет. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ.

²⁹⁴ Дімоглова, О. В. (2022). *Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх суднових механіків морського транспорту*. (Дис. канд. пед. наук (доктор філософії)). Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Ізмаїл.

²⁹⁵ Ляшенко, У. І. (2016). *Педагогічні умови підготовки майбутніх суднових механіків у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін*. (Дис. канд. пед. наук). Херсон.

²⁹⁶ Хриков, Є. М. (2017). *Методологія педагогічного дослідження: монографія*. Панов А. М. [вид.]

поняття: «Умова – філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує».²⁹⁷

У свою чергу, тлумачний словник сучасної української мови конкретизує поняття «умова» як необхідну обставину, що уможлиблює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь, як фактор, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник.²⁹⁸

Для формулювання педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх суднових механіків проаналізуємо деякі визначення поняття «педагогічні умови», які представлені в наукових дослідженнях вітчизняних вчених.

Наприклад, П. Лузан визначає педагогічні умови як обставини, що «забезпечують низку факторів і надають можливість викладачеві організувати активну навчально-пізнавальну діяльність студентів».²⁹⁹

Відомий дослідник-педагог В. Манько вважає, що педагогічні умови створюють «взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх характеристик функціонування» закладу освіти».³⁰⁰

О. Дендеренко переконує, що педагогічні умови визначаються сукупністю «взаємопов'язаних і взаємообумовлених змін у освітньому процесі, які забезпечують позитивний вплив на формування і розвиток у студентів усіх компонентів професійної компетентності».³⁰¹

Отже, вчені пов'язують педагогічні умови з позитивними наслідками забезпечення їх в освітньому процесі. Зважаючи на щойно наведені положення, педагогічну умову розуміємо як обставину, що сприяє ефективному формуванню чи розвитку педагогічного процесу, об'єкту, явища. Це дає можливість сформулювати педагогічні умови розвитку творчого потенціалу майбутніх суднових механіків як обставини, що зумовлюють функціонування досліджуваної системи та сприяють цілеспрямованому розвитку означеного феномену.

Основною метою створення педагогічних умов, спрямованих на ефективний розвиток творчого потенціалу майбутніх суднових механіків, є удосконалення підходів до організації та здійснення такої

²⁹⁷ Шинкарук, В. І. (ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Абрис.

²⁹⁸ Бусел, В. Т. (ред.). (2009). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Перун.

²⁹⁹ Лузан, П. Г. (2004). *Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти* [дис. д-ра. пед. наук]. Національний аграр. ун-т, Київ.

³⁰⁰ Манько, В. М. (2000). Дидактичні умови формування у студентів професійно пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова*, 2. 153–161.

³⁰¹ Дендеренко, О. О. (2018). *Формування професійної компетентності майбутніх суднових механіків у процесі інтеграції природничих і загально технічних дисциплін* [дис. канд. пед. наук]. Херсонський державний університет. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ.

діяльності. Також важливо досягати нових якісних освітніх результатів, які забезпечують досягнення необхідного рівня розвитку творчого потенціалу фахівців відповідно до сучасних вимог освітньої діяльності. Реалізація означеного положення детермінує поєднання теоретичних та практичних аспектів забезпечення освітнього процесу і підпорядкування їх поставленій меті.

Варто наголосити, що лише системна модернізація сучасного освітнього процесу у закладах фахової передвищої освіти може призвести до підвищення якості підготовки майбутніх фахівців. Ураховуючи наведені міркування, можемо констатувати, що для ефективного розвитку творчого потенціалу майбутніх суднових механіків необхідно визначити, обґрунтувати та забезпечити відповідною методикою педагогічні умови, які модернізують всі компоненти педагогічної системи.

У результаті проведеного аналізу наукової літератури, консультування, експертної роботи та власного досвіду підготовки майбутніх суднових механіків було складено розширений перелік педагогічних чинників розвитку творчого потенціалу майбутніх технічних фахівців. Безумовно, для розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців у процесі підготовки не всі чинники мають однаковий вплив на розвиток досліджуваного феномену, а тому з наведеного переліку засобами експертної оцінки було відібрано основні, найбільш впливові. Наступний етап визначення дієвих педагогічних умов розвитку творчого потенціалу майбутніх суднових механіків передбачав застосування методу експертного оцінювання для визначення ступеня значущості кожного з вказаних факторів за допомогою ранжування. Для експертного оцінювання задіяні компетентні фахівці з високим рівнем знань у сфері підготовки майбутніх суднових механіків і об'єктивним ставленням до досліджуваної проблеми. Використання рангового методу передбачає, що за результатами експертної процедури визначається впорядкована послідовність, в якій розташування компонентів відповідає їх перевагам, тобто на першому місці розташовується найкраща альтернатива, на останньому – найгірша. Отже, метод ранжування передбачає упорядкування альтернатив за їх важливістю.

У результаті аналізу даних експертного оцінювання вагомості педагогічних умов визначено, що найменшу суму рангів набрала педагогічна умова «Системно-послідовний розвиток у студентів позитивної мотивації до саморозвитку, самовдосконалення». На друге місце експерти поставили педагогічну умову «Створення сприятливого інформаційно-освітнього середовища для індивідуальної професійно-

творчої підготовки майбутніх суднових механіків». Третє та четверте місяця присвоєні педагогічним умовам «Проектування змісту професійної освіти з урахуванням реальних проблем морської галузі» та «Поєднання аудиторного навчання і самостійної роботи студентів засобами змішаного навчання на основі цифрових технологій».

Отже, експериментально виявлені чинники, вірогідно, можуть сприяти розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців з управління технічними системами й комплексами в коледжах морської галузі. Для досягнення позитивних результатів необхідно реалізувати виокремлені чинники за допомогою комплексу педагогічних умов.

Фахівці вважають, що лише студент, який має сформовані навчально-професійні інтереси та розвинуті пізнавальні потреби й мотиви, зможе опанувати складну технічну діяльність. Наявність позитивної мотивації до саморозвитку, самовдосконалення сприяє швидшому професійному зростанню й особистісному становленню майбутнього фахівця й гарантує розвиток його творчого потенціалу.

Дослідження розвитку потенціалу особистості виявили, що прояв творчих здібностей (креативності) залежить не лише від обдарованості, але також від її самоактуалізації та мотивації. Мотивація пояснює цілеспрямованість дій, організованість та стійкість цілісної діяльності особистості, спрямованої на досягнення певної мети. Формування у закладі фахової передвищої освіти бажання у студентів розвивати, удосконалювати творчий потенціал для успішної майбутньої професійної діяльності як фахівців з управління технічними системами й комплексами потребує кропіткої системної, послідовної діяльності усіх суб'єктів освітнього процесу. Сформованість професійних інтересів та розвиток творчого потенціалу студентів значною мірою залежать від системи мотивації, тому першою педагогічною умовою розвитку творчого потенціалу майбутніх суднових механіків є *«Системно-послідовний розвиток у студентів позитивної мотивації до саморозвитку, самовдосконалення»*.

Для активного засвоювання необхідної інформації професійного спрямування, розширення світогляду, формування повноцінної особистості, здатної реалізувати себе у умовах сучасного виробництва майбутньому фахівцю необхідно проектувати свою пізнавальну діяльність, для чого потрібне сприятливе інформаційно-освітнє середовище (ІОС) з певними освітніми цілями та дидактичними можливостями.

Другу педагогічну умову розвитку творчого потенціалу студентів у морських коледжах – *«Створення сприятливого інформаційно-освітнього середовища для індивідуальної професійно-творчої*

підготовки майбутніх суднових механіків» – забезпечують такі чинники, як: освітнє середовище, інформаційні технології (ІТ-технології), інноваційні технології навчання, оцінювання результатів навчальних досягнень студентів тощо.

ІОС закладу освіти є ефективним засобом розвитку творчого потенціалу майбутніх суднових механіків. Створення сприятливого ІОС для індивідуальної професійно-творчої підготовки майбутніх суднових механіків, послуговуючись також можливостями додаткових форм організації навчання для розвитку творчого потенціалу особистості, уможлиблює формування позитивної мотивації до саморозвитку, самовдосконалення та спонукає до технічної творчої діяльності.

Морська галузь постійно розвивається, так як на неї впливають технологічний прогрес, цифровізація, нові технології, що приводить до швидкої трансформації морського бізнесу та операційних сценаріїв. Безупинні зміни стають невід'ємною частиною цього промислового сегмента, змушуючи його адаптуватися до нових умов для забезпечення ефективності й конкурентоспроможності. Володіючи сучасними методами в галузі організації, планування, експлуатації, технічного обслуговування та ремонту суднових механізмів, фахівець здатний знаходити раціональні рішення у складних професійних ситуаціях, що значно підвищує ефективність його діяльності. Подальший розвиток морського транспорту потребує підготовки саме таких кваліфікованих кадрів. Відмінною особливістю морських освітніх організацій є підготовка членів екіпажів морських суден, чия професійна діяльність має відповідати міжнародним нормам компетентності та стандартам поведінки фахівців морського флоту.

Означені положення повинні бути враховані у процесі проєктування змісту професійної освіти, у навчальних планах необхідно змістити пріоритети фахових знань у бік розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців, посилити блоки спеціальних та загально професійних дисциплін для урахування конкретних проблем морської галузі.

Актуальним є питання чіткого визначення процедури проєктування змісту та методологічних засад такого проєктування. Від цього залежить, наскільки зміст відповідатиме сучасним вимогам підготовки фахівця морської галузі.

Реалізація третьої педагогічної умови *«Проєктування змісту професійної освіти з урахуванням реальних проблем морської галузі»* уможлиблює підготовку майбутнього фахівця з розвинутим творчим потенціалом та вимагає суттєвого перегляду змісту навчання, який має

зумовлювати застосування різнорівневих проблемних ситуацій наближених до реальної професійної діяльності. Максимальне наближення навчальних завдань до проблем, з якими стикаються сучасні суднові механіки, виводить навчально-творчу роботу студента на вищий рівень, оскільки дає можливість повною мірою реалізувати фахово-технічні знання.

Знання є продуктом роботи людської свідомості й мають суто індивідуальний характер, вони повинні набуватися не тільки у процесі навчання, а й у процесі самостійної та дослідницької діяльності. Тільки в такому разі вони набувають особистісного змісту, стають надбанням студента. Самостійна робота студента є однією з найважливіших складових освітнього процесу, в ході якої відбувається формування навичок, умінь і знань, надалі забезпечується засвоєння студентом прийомів пізнавальної діяльності, розвиток інтересу до творчої роботи, здатності вирішувати навчальні та наукові завдання.

Для досягнення мети щодо формування висококваліфікованого фахівця необхідно використати різні можливості використання мотиваційного потенціалу освітнього середовища. Одним з важливих напрямів у процесі переходу на діяльнісну парадигму освіти є поєднання аудиторного навчання і самостійної роботи студентів. У сучасних умовах це реалізується засобами змішаного навчання на основі цифрових технологій.

Високий рівень означеного процесу характеризується повним розкриттям дидактичного потенціалу взаємозв'язку аудиторної та самостійної роботи, так як самостійна робота є чинником успішності аудиторної роботи зокрема, та навчально-творчої діяльності студента загалом. *«Поєднання аудиторного навчання і самостійної роботи студентів засобами змішаного навчання на основі цифрових технологій»* виокремлено четвертою педагогічною умовою ефективного розвитку творчого потенціалу майбутніх судових механіків в закладі фахової передвищої освіти морського профілю.

Розвиток творчого потенціалу особистості повинен базуватися на різноманітних можливостях формальної та неформальної науково-дослідницької діяльності, зовнішньому та внутрішньому середовищі, творчих і інноваційних ресурсах суспільства, педагогічних працівників та індивідуальних здібностях кожного студента.

На основі методу аналізу, систематизації, узагальнень і підсумовування сформульовано *педагогічні умови*, які, за умови їх забезпечення, експериментально визначені чинники перетворюють у конкретні, дієві обставини розвитку творчого потенціалу студентів у морських коледжах.